
INFORMACJE I RECENZJE

---

dr hab. Eugeniusz KOŚMICKI, prof. UP

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

e-mail: e.h.kosm@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6658-1157

DOI: 10.15290/oes.2023.01.111.13

RECENZJA KSIĄŻKI: Gerhard Stahl, *China – Zukunftsmodell Oder Albtraum. Europa zwischen Partnerschaft und Konfrontation (Chiny – model przyszłości albo przerażająca wizja. Europa pomiędzy partnerstwem a konfrontacją)*, ss. 191, Bonn 2022, ISBN 978-3-8012-0637-6 (także jako eBook, ISBN 978-3-8012-7041-4), Verlag J.H.W. Dietz Nachf. GmbH, www.dietz-verlag.de

Chiny, a właściwie Chińska Republika Ludowa, należą obecnie do najważniejszych potęg gospodarczych i politycznych świata. Odgrywają one znaczącą rolę na mapie geopolitycznej, także jako najludniejszy kraj na świecie i przekonany o swoim posłannictwie w rozwoju cywilizacyjnym. Dlatego też to, co związane z Chinami, wzbudza szerokie zainteresowanie. Tą niewątpliwie fascynującą, a jednocześnie bardzo kontrowersyjną problematykę, podjął prof. Gerhard Stahl. W roku 2022 wydał on w renomowanym wydawnictwie J.H.W. Dietz Nachf poczytną książkę: *Chiny – model przyszłości albo przerażająca wizja. Europa pomiędzy partnerstwem a konfrontacją*.

Gerhard Stahl (ur. w 1950 roku), po zakończeniu działalności jako ekonomista w Departamencie Podstawowych Zasad niemieckiego Federalnego Ministerstwa Finansów i w różnych europejskich instytucjach (m.in. jako zastępca szefa gabinetu Komisarza UE ds. Gospodarki i Waluty), od 2014 roku pracuje jako nauczyciel akademicki w Peking University HSBC Business School in Shenzhen. Poza tym jest członkiem i doradcą EDUI, chińskiej organizacji pozarządowej Środowisko-NGO. Żyje w Brukseli, Shenzhen i w Berlinie.

W swojej książce Gerhard Stahl opisuje zmiany chińskiego społeczeństwa. Szkicuje on chińskie rozumienie historii, gospodarczą i polityczną codzienność, a także wyobrażenia chińskich partnerów rozmów o nowoczesnych Chinach. Naświetla innowacyjną dynamikę metropolii, a jednocześnie wiejskie ubóstwo i re-

gionalne różnice w tym najludniejszym kraju świata. Wskazuje też na związane z Chinami sprzeczności: to kraj rozwijający się i jednocześnie miejsce nowoczesnych technologii, dominują w nim socjalizm i gospodarka rynkowa, obywatele są otwarci na świat i nacjonalistyczni zarazem. Stahl analizuje konflikty geopolityczne i obowiązujące w ChRL prawa człowieka, proponuje również zalecenia dla rozwoju gospodarki i polityki w przyszłym pokojowym rozwoju świata.

W ujęciu autora Chiny określają przyszłość świata. Nie tylko nasz dobrobyt zależy od handlu z rozwijającą się potęgą gospodarczą. Globalne problemy, przede wszystkim zmiana klimatu, mogą być przezwyciężone tylko we współpracy z Chinami. Wielu widzi w komunistycznej Chińskiej Republice Ludowej duże niebezpieczeństwo dla utrzymania ładu międzynarodowego, pokoju i demokracji. Europa musi znaleźć więc własną drogę, aby określić swój stosunek do Chin. W tym celu trzeba lepiej zrozumieć ten olbrzymi kraj, jego historię i współczesną politykę. Temu celowi służy właśnie recenzowana książka.

Monografia G. Stahla składa się z dwudziestu części. Mają one najczęściej od kilku do kilkunastu stron. Są one następujące: *Wprowadzenie* (s. 9–10), *Pierwsze wrażenia z Chin* (s. 11–14), *Pekiński Uniwersytet HSBC Szkoła Biznesu* (s. 15–19), *Historia Chin* (s. 20–30), *Co charakteryzuje współczesne Chiny* (s. 31–54), *Ze wsi do miast* (s. 55–63), *Od wybrzeża do wnętrza kraju: polityka regionalna w Chinach* (s. 64–68), *Od fabryki świata do centrum technologicznego i innowacyjnego* (s. 69–76), *Nowy model gospodarczy Chin a cywilizacja ekologiczna* (s. 77–90), *Zdobywanie rynków międzynarodowych* (s. 91–98), *Geopolityczne pojawienie się Chin* (s. 99–104), *Miękka władza Chin* (s. 105–111), *Tajwan – inne Chiny* (s. 113–124), *Walka USA–Chiny o pierwszeństwo w świecie* (s. 125–136), *Przyjaźń chińsko-rosyjska* (s. 137–140), *Czy globalizacja zbliża się do końca, a zamiast niej będzie izolowanie się i renacjonalizacja* (s. 141–144), *Prawa człowieka w czasach konfliktów geopolitycznych* (s. 145–150), *Stosunki UE–Chiny* (s. 151–154), *Europa w świecie zmian* (s. 155–170), *Podsumowanie* (s. 171–177). Ponadto książka zawiera takie elementy jak: *Literatura*, *Uwagi* i *O autorze*.

Trzy pierwsze części publikacji mają charakter osobisty. Pokazują one drogę autora do próby zrozumienia współczesnej Chińskiej Republiki Ludowej. Współczesna problematyka chińska pojawiła się od 1979 roku, gdy nastąpiło otwarcie Chin na świat, a motyw wzrostu gospodarczego stał się dominujący w gospodarce światowej. Wzrost potęgi Chin prowadzi do tego, że traktuje się je w Europie i w USA nie tylko jako partnera, ale również jako strategicznego rywala. Agresja Rosji wobec Ukrainy spowodowała, że wojna stała się instrumentem realizacji interesów politycznych. Pojawia się problem, czy Chiny pójdą agresywną drogą charakterystyczną współcześnie dla Rosji.

Pierwsze bezpośrednie zetknięcie się z Chinami przez autora książki wystąpiło w 2008 roku. wówczas rozpoczął się szybki rozwój Chin – boom budowlany i zanikanie tradycyjnych obszarów mieszkalnych tzw. hutongów. W 2014 roku prof. Stahl otrzymał zaproszenie do Pekinśkiego Uniwersytetu HSBC Szkoły Biznesu (PHBS) w Shenzhen, aby realizować program studiów magisterskich. Autor szczegółowo opisuje swoje wrażenia z pobytu na uniwersytecie, relacje z pracownikami naukowymi i studentami. Jego odczucia względem realizacji koncepcji „Jeden kraj, dwa systemy” są negatywne.

Chińska kultura powstawała w ciągu kilku tysięcy lat. Dopiero 200 lat p.n.e. Chiny się zjednoczyły i powstało Cesarstwo Chińskie. W XV stuleciu doszło jednak do samoizolacji Chin, a kraj stał się stopniowo obszarem penetracji kolonialnej mocarstw europejskich. W 1912 roku ustąpił chiński cesarz Puyi, a Chiny stały się przedmiotem działań demokratycznych i modernizacyjnych. W wyniku wojny domowej w latach 1947–1949 doszło do przyjęcia władzy przez Komunistyczną Partię Chin i ustanowienia tam dyktatury komunistycznej. Wolna od wpływu komunistów pozostała tylko wyspa Formoza, dzisiejszy Tajwan. Działania chińskiego przywódcy Deng Xiaopinga spowodowały otwarcie się kraju na międzynarodową gospodarkę. Chiński rząd stworzył wiele specjalnych stref gospodarczych dla zagranicznych inwestorów, co spowodowało, że państwo stało się „fabryką świata”. Oficjalny chiński obraz historii ma wymiar narodowy, uwaga koncentruje się na heroicznej walce Chińczyków przeciwko mocarstwom kolonialnym. Pomija się konflikty graniczne i wojny z krajami sąsiedzkimi (s. 25). Nierówność w dochodach jest w Chinach większa niż w USA. Dopiero niedawno (w 2021 roku) KPCh i jej przywódca podjęli dyskusję ten temat. Oficjalnie celem Chin jest narodowe odrodzenie i zjednoczenie kraju, łącznie z Tajwanem. W chińskiej retoryce dominuje obraz pokojowych Chin i agresywnych Stanów Zjednoczonych. W 2021 roku utworzono nowy Sojusz Militarny AUKUS pomiędzy Australią, Wielką Brytanią i USA, co zwiększa wyścig zbrojeń w Azji. USA i UE wypracowały zróżnicowaną strategię wobec Chin. USA koncentrują się na militarnym odstraszeniu i polityce stosowania siły, zaś UE preferuje współpracę międzynarodową i budowę multilateralnych struktur bezpieczeństwa.

System polityczny Chin rozumiany jest najczęściej jako komunistyczna dyktatura jednej partii. Jednakże takie pojęcia, jak „dyktatura” czy „demokracja” nie pomagają w pełni zrozumieć tendencji rozwojowych Chin. Chińskie rozumienie demokracji jest całkowicie odmienne niż jej zachodnie (liberalne) pojmowanie. Chiny odrzucają indywidualne prawa człowieka i podział władzy na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. Państwo chińskie jest bardzo scentralizowane, ale korzysta z systemu podatkowego wyjątkowo zdecentralizowanego (wprowadziło

podatki centralne, regionalne i lokalne). Tylko 15% wydatków przypada na płaszczyznę centralną.

Cała polityka Chin określana jest jednak w najważniejszych zakresach przez Komitet Centralny KPCh. Wybiera on Biuro Polityczne z 25 członkami i Stały Komitet Biura Politycznego (7 osób). KPCh liczy oficjalnie 95 mln członków. Partia i aparat państwowy rozwinęły w Chinach na różnych płaszczyznach metody konsultacji, które pozwalają powiązać różne interesy społeczne i regionalne. Opracowanie planów pięcioletnich jest ważnym elementem chińskiej polityki rozwoju. W dwunastym planie pięcioletnim pojawiła się problematyka ochrony środowiska i bardziej zrównoważonego rozwoju. W relacjach międzyludzkich wymaga się zazwyczaj osobistych stosunków, zaufania, przestrzegania wielu niepisanych reguł, a także zachowania twarzy przez partnera. Najważniejszą funkcję polityczną w Chinach pełni sekretarz generalny partii i prezydent Xi Jinping, obecnie pełni ją już trzecią kadencję. Pojawia się problem, czy to stanowi drogę do sprawowania dożywotniej funkcji przywódcy.

Oficjalnie Chiny pragną być traktowane jako kraj rozwijający się. Przeciętne dochody 600 mln Chińczyków, którzy żyją głównie na wsi, wynoszą tylko 130 euro na miesiąc (są więc niższe niż w wielu krajach rozwijających się). Z drugiej strony Chiny podkreślają swoje znaczenie w gospodarce światowej jako największego eksportera powiązanego ściśle z międzynarodowymi sieciami dostawców. W Chinach buduje się oficjalnie socjalistyczną gospodarkę rynkową według chińskiego wzoru (s. 50). Brak w niej jednak wolności poruszania ze wsi do miast (system hukou). Dzięki temu systemowi politycy regulują dostęp do miast. Chińskie miasta uchodzą za symbol sukcesu gospodarczego. Przy przejściu od tradycyjnego społeczeństwa rolniczego do nowoczesnego społeczeństwa miejskiego duże znaczenie miała polityka jednego dziecka. Obecnie została ona zniesiona, ale przyrost naturalny pozostaje nadal niski ze względów ekonomicznych. Współcześnie rozwija się w Chinach miejska warstwa średnia, która jest najbardziej podatna na ideały zachodnie. Charakterystyczna staje się też emancypacja kobiet.

Rozwój Chin postępował od wybrzeża do wnętrza kraju. Ważną rolę odgrywała tutaj polityka regionalna. Do najważniejszych jej problemów należą: usuwanie śmieci, rozbudowa publicznego transportu, zaopatrzenie w energię zgodnie z wymogami środowiska, opieka nad dziećmi. W Chinach bardzo charakterystyczny staje się rozwój od „fabryki świata” do centrum technologicznego i innowacyjnego. Obecnie zajmują one czołowe miejsce w telekomunikacji, produkcji dronów, pociągów dużych prędkości, turbin wiatrowych, komputerów kwantowych, a także w systemie satelitów i rakiet. Przewodzą one w zakresie międzynarodowych patentów, realizują ambitny program kosmiczny, odnoszą sukcesy w zakresie

ekonomii cyfrowej, a także szybko rozwijają biotechnologię. Duże poruszenie w świecie wywołała strategia „Made-in-China – Strategia 2025”. Zakłada ona, że już w 2025 roku Chiny będą dominować w najważniejszych branżach przyszłości: technologii informatycznej, automatyzacji i robotyce, samochodach elektrycznych, sprzęcie medycznym, przemyśle farmaceutycznym, urządzeniach do wytwarzania odnawialnej energii, urządzeniach transportu powietrznego i kosmicznego, a także w transporcie morskim i szynowym. Program „Chiny 2025” przeraził ekonomistów i polityków w USA i Unii Europejskiej. W czternastym planie pięcioletnim (2021–2025) zawarto już środki do wprowadzenia jej w życie.

Chiny odpowiadają obecnie na wyzwania ekologiczne w gospodarce. Proponuje się przejście od wzrostu ilościowego do jakościowego, wzmocnienie popytu wewnętrznego, rozbudowanie handlu emisjami w warunkach chińskich (od 2021 roku). Chiny pragną radykalnego zwrotu energetycznego, gdyż dotąd 65% elektryczności wytwarzano z węgla. Współcześnie kraj ten produkuje na świecie w wytwarzaniu urządzeń do energii wodnej, słonecznej i wiatrowej. W Chinach realizuje się obecnie ambitny program tworzenia parków narodowych, a także ochrony chińskich lasów. W zakresie zróżnicowanego rozwoju stopniowo wprowadza się w życie założenia wspólnego dobrobytu (problem wędrownych robotników i ubogiej ludności wiejskiej), poprawy warunków pracy, regulacji przedsiębiorstw internetowych, nowych orientacji na rynku nieruchomości, a także ogólnego dostępu do rynków i równości szans dla przedsiębiorstw zagranicznych.

W ciągu ostatnich dwudziestu lat ukształtowały się w Chinach przedsiębiorstwa zdolne do światowej konkurencji. Wśród 500 największych przedsiębiorstw świata aż 135 pochodzi z Chin (s. 91). Kraj ten działa z dużym sukcesem na rynkach państw rozwijających się, ale także w tych wysoko rozwiniętych gospodarczo. Obecnie Chiny są największym kredytodawcą na świecie. W Europie Chińczycy przejęli już wiele przedsiębiorstw (m.in. Volvo, Pirelli, Kraus-Maffei i Putzmeister). Przykład sukcesu chińskich firm na rynkach światowych stanowi firma Huawei. Marka ta uważana jest za zagrożenie dla USA i stała się przedmiotem sankcji ze strony amerykańskiego rządu.

Chiny stają się graczem międzynarodowym – można mówić o geopolitycznej obecności Chin, o czym świadczą: powstanie Nowego Szlaku Jedwabnego, pojawianie się nowych organizacji międzynarodowych, zawieranie nowych umów handlowych i inwestycyjnych. Nowy Szlak Jedwabny stał się platformą współpracy Chin nie tylko w Azji i w Europie, ale także w Afryce i Ameryce Łacińskiej. Obecnie często stosuje się nową nazwę „One Belt One Road” (OBOR), obejmującą 5 korytarzy lądowych, a także Morski Szlak Jedwabny. Większość projektów OBOR-u dotyczy sektora energetycznego i transportowego. Chiny

tworzą też Szanghajska Organizację Współpracy (SOZ), wspieraną przez Nowy Bank Rozwoju (New Development Bank), mający siedzibę w Szanghaju, wspomagają również organizację państw BRICS (Brazylia, Rosja, Chiny, Indie, RPA). Chińczycy są też bardzo aktywni w Banku Światowym czy Międzynarodowym Funduszu Walutowym.

Chiny stały się mistrzami tzw. miękkiej władzy (*softpower*). Najważniejsze znaczenie w tym zakresie mają chińskie międzynarodowe media (zwłaszcza China Global Television Network, CGTN), których programy realizowane są w pięciu językach świata. Dużą rolę odgrywają także chiński przemysł filmowy, uczestnictwo w międzynarodowym sporcie, a przede wszystkim Instytuty Konfucjusza, które działają już w 146 państwach świata. Oficjalnie realizują one kursy językowe i imprezy kulturalne o Chinach.

Obok Chińskiej Republiki Ludowej nadal istnieje Republika Chińska na Tajwanie. Wyspa ta ma obecnie demokratyczny porządek prawny i liczy ponad 21 mln mieszkańców. Stosunki pomiędzy ChRL a Tajwanem są obecnie źródłem napięć bilateralnych i międzynarodowych. Problem Tajwanu staje się przedmiotem gwałtownych sporów politycznych pomiędzy Chinami i USA. Te ostatnie odrzucają tzw. zjednoczenie na warunkach chińskich lub drogą inwazji wojskowej wyspy. Stany Zjednoczone traktują Chiny jako zagrożenie dla interesów i wartości amerykańskich. USA pomagają także w gwarancji bezpieczeństwa dla swoich sojuszników: Japonii, Korei Południowej, Australii, Nowej Zelandii, Filipin i Tajlandii. Obecnie nierzadko traktuje się napięcie pomiędzy USA a Chinami jako walkę pomiędzy demokracją a autorytaryzmem. Współcześnie niepoohamowana dotąd globalizacja podlega ograniczeniom m.in. przez kryzys finansowy istniejący w latach 2008–2010, pandemię COVID-19 i agresję Rosji na Ukrainę. Stosunki chińsko-rosyjskie stają się obecnie kluczowe dla dalszej współpracy z Zachodem (problem popierania gospodarczego i technologicznego Rosji).

Obecnie świat staje przed poważnym dylematem dalszego rozwoju gospodarki światowej: pogłębiać izolację i rozbudowywać chronione rynki regionalne czy też podtrzymywać międzynarodowe powiązania. Często wskazuje się na łamanie praw człowieka w Chinach (np. muzułmańskich Ujgurów czy na obszarze Hongkongu). W tym kontekście zwraca się też uwagę na zawarte w Agendzie 2030 17 celów zrównoważonego rozwoju (z 169 celami cząstkowymi). Prof. Stahl wiele uwagi poświęca stosunkom chińsko-europejskim. Komisja Europejska zawarła z rządem chińskim wszechstronny układ inwestycyjny, aby stosunki gospodarcze były bardziej zrównoważone.

Chiny zobowiązały się do szerszego otwarcia swojego rynku (zwłaszcza przemysł budowy pojazdów, przemysł chemiczny i sektor transportu i zdrowia) dla

inwestorów europejskich. W ujęciu autora książki niezbędne jest dążenie do technologicznej suwerenności w Europie, aby uniknąć zależności od Chin czy od USA. Unia Europejska powinna dążyć do modelu współpracy opartej na kompromisie. Pojawia się problem, czy będzie możliwy do zaakceptowania międzynarodowy ład gospodarczy z wpływowymi Chinami. Coraz bardziej konieczna staje się współpraca w celu rozwiązywania wspólnych problemów: utrzymania międzynarodowego ładu opartego na przyjętych regułach, wspólne wprowadzenie reguł ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, skuteczny dialog na temat praw człowieka, wyrównane stosunki handlowe i inwestycyjne, usunięcie przeszkód w zakresie konkurencyjności dla firm europejskich, zachowanie wysokich standardów środowiskowych i ochrony pracy.

Książka G. Stahla stanowi ważny przyczynek do zrozumienia współczesnych Chin. Autor pragnie utrzymać dotychczasowy ład gospodarczy i polityczny świata oraz rozszerzyć możliwości współpracy chińsko-europejskiej. Jednocześnie dostrzega możliwość podjęcia przez Chiny działań autorytarnych i pokusę rozwiązań militarnych zwłaszcza wobec Tajwanu. Autor książki jest przekonany, że Chiny unikną tych pokus i zachowają wolę współpracy międzynarodowej. Od tego zależy też pokojowa przyszłość świata. Warto zwrócić uwagę na tę przejrzyste i dobrze udokumentowaną książkę.

